

«Исторический путь» у Києві

Источник: <https://dlib.kiev.ua/files/original/92e41c9499f40b50696c7dcb66518c88.pdf>

Сохранено в архиве decolonial.ist: 31.08.2026 · файлов в оригинале: 1

Щітківський І. «Исторический путь» у Києві

Публикация: Київ та його околиця в історії і пам'ятках / за ред. акад. М. Грушевського. Київ: Держвидав України, 1926. С. 385–392. Текст получен распознаванием страниц 371–378 скана (tesseract, ukr+rus, 300 dpi): у скана нет текстового слоя вовсе, хотя он сделан АBBYY FineReader. Страницы издания размечены в тексте как [с. N]. Права: издание 1926 года — общественное достояние.

[с. 385] [ван Шітківський

«ИСТОРИЧЕСКИ ПУТЬ» У КИЇВІ

[с. 386] АТ місяці цього року Комунальний Відділ м. Києва зробив розпорядження остаточно зняти бетонні фігури, що стояли на Михайлівській площі, проти колишньої регільної школи і що в населення мали назву пам'ятника «святій княгині Ользі».

На превеликий жаль, п'єдестал ших фігур для чогось оставлено, і таким чином він і надалі буде нагадувати про ганебну діяльність чорносотенних кол, яка, за піддержкою місцевої вищої адміністрації, настирливо провадилась всупереч з постановами міської думи та бажанням громадянства.

При шій нагоді не зайвим буде згадати історію будови шт групи тим більш, що не тільки, як я скезав, між населенням вона звалася пам'ятником, а навіть у київських путеводників, як, напр., А. І. Ікон- нікової та й інших, лічилася під цим ім'ям, але такого ймення не заслуговувала і пам'ятником в розумінні цього слова не була, що буде видно з дальшого.

Як це не дивно, а історія будування цієї групи має тісний, заку- лісний звязок з історією будування пам'ятника Т. Шевченкові у Києві, через що змістом своїм вона становить для українського громадян- ства особливу пікавість.

Ще в 1905 році київська дума, визнавши за необхідне спорудити у Києві пам'ятник Александру І, постановою своєю 13 травня при- значила місце для цього пам'ятника--сквер біля реальної школи, на Михайлівській площі. Але потім, в засіданні з —7 жовтня того-ж року скасувала пю постанову, призначивши місце для нього на так званій тоді «Царській» площі; таким чином місце біля реальної школи залишилось вільне.

Г от через чотири роки після цього, а саме в травні 1909 р. зазначене місце, на прохання об'єднаного комітету по збудуванню пам'ятника Т. Шевченкові, було відведено постановою думи для цього пам'ятника.

Дізнавшись про цю постанову, попечитель київської шкільної округи Зілов звернувся до генерал-губернатора Трепова з конфіден- пільним листом, де висловився, що «против"т, русскаго правительствен- наго учебнаго заведенія» не слід-би ставити пам'ятника Т. Шевчен- кові, а «необходимо было-бы соорудить памятник» одному изъ д'- ятелей русской истор!и».

Звідси і починається ідея збудування у Києві «исторического пути».

Це була одна з цеглин загальної кампанії проти пам'ятника Т. Шевченкові і першою за одібрання одведеного місця під той пам'ятник.

В реєстрах справ генерал-губернаторської канцелярії, що переходить в Губархіві, я найшов справу № 353--1910 р. «по вопросу об устройствѣ въ Ктевѣ исторического пути», але, на жаль, адміністрації архіву не вдалось її розшукати. Тому я й не міг всебічно з'ясувати історію будови «исторического пути», тим більш інтересну, що на чолі організованої для цього комісії стояв сам генерал-губернатор Трепов.

З справи «Кіевскаго Отдѣла Военно-Историческаго Общества», що залишилася в розбитому вигляді (майже все майно цього «Общества»,

-

РИЧИ ЧЩЕИИИИ

[с. 387] «Историческій путь" у Києві 387

за часу революції, було понищено), в Губерніяльному-ж архіві і яку я розглянув, видно, що першого доклада про к«историческій путь» склав секретар того товариства, полковник Стелецький 7 квітня 1910 р., але цей доклад мав, так-би мовити, лише теоретичну основу для будови «исторического пути», а не практичні заходи для його утворення. Між иншим він каже: «Кевъ является начальнымъ исходнымъ пунктомъ сложенія нашего великаго государства. Почти втеченіи пяти столѣтій здѣсь сосредоточивается вся политическая, военная и экономическая жизнь и управленіе Русью--Цісторія полна описавтемъ великихъ дѣяній Правителей и князей, мудростію которыхъ во многомъ объяснены мы в настоящее время». Він гадає, що пам'ятники слід було поставити такі: княгині Ользі, вішому Олегу, Ярославу Мудрому, Володимирі «Красное Солнышко», Володимирі Мономаху, Святославу, «доисторическому Києву» та літописцеві Нестору, всього вісім монументів, а місцем пропонує Бібіковський бульвар.

Таким чином, щоб з'ясувати історію будови «исторического пути», за відсутністю інших джерел, я мушу скористатися лише протоколами засідань кївської думи та своїми особистими, як колишнього гласного думи, згадками, з чого буде видно, як дивилась на «историческій путь» кївська дума і чого саме добивалось «Кіевское Военно-Историческое Общество».

9 березня 1911 року назване товариство увійшло до кївської думи з доповіддю такого змісту: «По всестороннемъ обсужденіи вопроса об устройствѣ «Историческаго пути», Комиссія пришла къ заключенію, что единственнымъ мѣстомъ по всей Росси для сооруженія «Историческаго пути» является «Кіевскій Кремль» — площадь между Михайловскимъ монастыремъ и Софуйскимъ Соборомъ, каковое мѣсто и должно быть украшено памятниками тѣхъ лицъ, дѣятельность которыхъ послужила основаніемъ могуществу Русскаго государства и жизнь которыхъ протекала въ древнемъ Кевѣ. Далѣ Комиссія, соглашаясь, что первымъ желательно поставить памятникъ Княгині Ольгѣ. Св., и признавая, что этотъ памятникъ долженъ занимать центральное мѣсто въ предполагаемомъ «Историческомъ пути» и что такимъ мѣстомъ можетъ служить площадка передъ главными воротами Михайловскаго Монастыря и что ато мѣсто, по своему топографическому положенію, не нуждается въ

особой планировкѣ и измѣненій при дальнѣйшей разработкѣ вопроса объ «Историческомъ пути»,— постановила: войти съ ходатайствомъ въ Думу о предоставленій площади между Софтевскимъ Соборомъ и Михайловскимъ монастыремъ подѣ устройство «Исторического пути» и, въ частности, площадки предѣ Михайловскимъ монастыремъ для памятника Княгини Ольгу, Св. Наконецъ, принявъ къ свѣдѣнію докладъ 6. С. Бурчака о томъ, что сооруже «Исторического пути» имѣетъ государственное значение и что для разработки этого вопроса слѣдовало-бы пригласить видныя ученые силы изъ другихъ городовъ и что средства для этой цѣли должны быть собираемы по всей Россіи, Комиссія постановила: возбудить ходатайство о передачѣ капитала, имѣющагося въ С.-Петербургскомъ

7

[с. 388] 285 Иван. Щітківскій

Комитетъ на сооруже памятникъ Княгині Ольгѣ Св. въ Кіевскій Комитетъ, такъ какъ, по частнымъ свѣдѣніямъ», предполагавшаяся постройка памятника Ольгѣ Св. въ г. Пскові не будетъ осуществлена».

Зважаючи на те, що одні з гласних, а саме прихильники бажаннів вищої київської адміністрації, боялись, щоб не був провалений «історическій путь», а інші добивались, щоб обов'язково було одведено нове місце для пам'ятника Шевченкові, коли буде прийнятий «історический путь», на засідання думи 15 березня (день розгляду зазначеної доповіді Військово-Історичного Товариства) прийшли майже всі гласні, тоб-то 65 членів з 72-х. В такому великому складі Дума, після гарячих дебатів, особливо з приводу місця для пам'ятника Шевченкові, бачучи з одного боку, чого добивається Військово-Історичне Товариство, а саме: одібрання місця, одведеного під пам'ятник Шевченкові, а з другого, знаючи, що у Товариства на будову чогось путнього належних грошей немає та навряд чи й буде, зробила таку постанову:

«Привѣтствуя возникшую въ Кіевскомъ Военно-Историческомъ Обществѣ идею сооруже въ Кіевѣ «Исторического пути», Дума опредѣлила: 1) подѣ устройство «Исторического пути» предоста- вить мѣсто отъ Софійскаго собора до Михайловскаго монастыря, съ тѣмъ, чтобы памятники на сказанномъ пути сооружены были худо- жественно - монументальные и для разработки проектовъ были-бы приглашены не только мѣстныя, но иногороднія ученые и художе- ственныя силы, для сооружения же памятниковъ былъ бы въ свое время образованъ смѣшанный строительный комитетъ изъ представи- телей городского общественнаго управления, Военно-Исторического Общества и жертвователей (подано 46 голосів проти 22); 2) хода- тайствовать о разрѣшеніи всероссийской подписки на сооруже въ Кіевѣ «Исторического пути», а также о передачѣ на сооруже въ Кіевѣ памятника Св. Ольгѣ капитала, имѣющагося въ С.-Петербург- скомъ Комитетѣ на сооруже такого же памятника въ Пскові; 3) отвести подѣ памятникъ поэту Т. Г. Шевченко мѣсто въ центрѣ площади, образуемой пересѣчениемъ Караваевской, Пушкинской и Б.-Васильковской улицъ и по утвержденіи настоящаго по- становления, ! считать постановлене думы отъ 19 марта 1909 г. объ отводѣ подѣ означенный памятникъ мѣта на площади у сквера передѣ реальнымъ училищемъ—отмѣненнымъ (подано 41 голос проти 24); 4) признать возможнымъ приступить въ августѣ сего года къ закладкѣ памятника Св. Ольгѣ на предположенномъ мѣстѣ против Михайловскаго монастыря по одобреніи думой прозкта сего памят- ника и по разрѣшеніи постановки памятника Т. Г. Шевченко? на указанномъ въ п. 3 мѣстѣ; 5) поручить Комисіи

по устройству «Исторического пути», при участии приглашенных ею техников и свбдуших лиц, разработать вопрос о переустрой-

д

1 Підкреслення моє. Іс. Щ. 2 Підкреслення моє. Ів, Щ.

[с. 389] |

«Исторический путь» у Києві 359

ствф улицы, площадей и скверовъ въ направлений «Исторического пути», а равно намфтитъ самый путь, расположеніе на немъ памят-никовъ и ихъ желательные размфры».

З цього видно, що Дума ставила солідні і серйозні вимоги до будування «исторического пути».

Але, звичайно, не того хотілось Київському Військово-Історичному Товариству та його інспекторам. Їм бажалось яко мога скоріше і назавше закріпити за собою місце проти реальної школи. Через це, в протилежність постанові про необхідність художнього монументального пам'ятника, по кількох днях після такої постанови, назване товариство звертається до Думи, «чтобы въ ифляхъ возможно скорфйшаго осуществлен!я постройки памятника «Исторического пути», Дума розрішила поставити пам'ятника з «искусственного камня» — попросту з бетону -- за пробктом скульптора Балавенського.

Таке прохання воно вносить до Думи, не дивлячись на те, що сама будівельна комісія висловиалась чомусь проти пробкта Балавенського. Чи не через те, може, що його компанував Українець. Дума, розглянувши прохання, висловиалась так: «раздфляя доложенное заключене комиссій и подтверждая постановление свое отъ 15 -- 17 сего Марта о том'ъ, чтобы памятники на «Историческомъ пути» сооружены были художественно - монументальные, Дума опредбила: предположенное Военно-Историческимъ Обществомъ сборуженіе памятника Княгині Ольгі святой изъ искусственного камня и по проркту художника Балавенского отклонить».

Висловлену мною гадку про мотив усунення провкту Балавенського засновую на тому, що тижнів за два, а саме в кінці того-ж березня, назване Товариство, поспішаючись із справою, знову звертається до Думи з проханням розрішити спорудження пам'ятника Ользі з того-ж таки бетону, але за иншим пробктом, пробктом, як то! відомо тепер всім, теж дуже й дуже невдалим.

Через те, що в цьому проханні ясно було бачити настирливість тутешньої вищої адміністрації, з якою не можна було боротись, Дума, бажаючи одначе не допускати, щоб улипі міста були засмічувані всякою антихудожньою бутафорією, 19—21 квітня винесла таку, я-б сказав, влучну постанову: ,

«Признавая желательнымъ устройство «Исторического пути» въ Кіевѣ, съ постановкою памятниковъ первымъ создателямъ Русскаго Государства, изъ матеріала, вполифотвфчающаго величію ихъ роли въ истории, и потому, подтверждая свои постановления отъ 15 —17 марта и 29 марта—5 апрфля сего года, а также имфя въ виду, что въ на-стоящее время еще не собраны необходимыя средства для постановки постоянного памятника Княгині Ольго Святой, дума опредбила раз-рбшить Военно -Историческому Обществу поставитъ временно въ садикѣ воза реального училища модель выработанного на-званнымъ Обществомъ прозкта

памятника Княгині Ольги Святой съ тѣмъ, чтобы: 1) модель эта охранялась Военно-Историческимъ Обществомъ, 2) была

[с. 390] 390 Иван. Щітківський

убрана съ отведеннаго мѣста, когда она начнетъ приходить въ рагущеніи или когда понадобится атомъ \$ сто} городу! и 3) чтобы эта модель памятника не могла служить стѣсненіемъ при дальнѣйшей разработкѣ вопроса о сооружении памятника Княгині Ольги Святой и созданія соответствующаго проекта памятника».

На цьому засіданні навіть такий відомий прихильник адміністрації, як гласний П. Добринін, і той гаряче протестував проти запропонованого пам'ятника, оскільки він всім здавався невдалий.

Маючи дозвіл і одержавши від шарського кабінету 10000 карб., від київського купця Могілевського 1000 карб. та зібравши дрібними до 2000 карб., Військово-Історичне "Т-во" і почало будувати якесь єміховисько, бо дійсно ні з історичного боку--сполучення різних епох на одному постаменті, приймання легенди про перебування Андрія Первозванного у Києві за історичний факт, притягнення Кирила та Методія до Києва, ні з художнього воно не заслуговує іншої назви. Між тим у Полтаві за ті-ж 12—14 тисяч карбованців громадянство зуміло поставити Котляревському дійсно художній пам'ятник. Так витратила гроші адміністрація, щоб показати силу своєї влади.

Здавалось-би, що на цій моделі буде й кінець, але Військово-історичному Товариству хотілось продовжувати справу, підготовляти місце для «історического пути», для чого треба було зруйнувати всі садки, що між Софійським собором та Михайлівським монастирем. До такого руйнування садків пристали й домовласники з своєю агітацією (Позняков, Захарієвський, Карвовський та інші, садиби яких прилягають до тих садків), бо після зруйнування садків у їхніх садибах одкрився-б новий фронт.

Гот в кінці 1912 року знову підіймається питання про підготовку місця під «історическій путь», і розробку такого проекту було доручено мостовій та земельній комісії міської управи.

Земельна комісія, розглянувши 31 жовтня 1912 р. справу, склала для думи такий ґрунтовний і вичерпуючий доклад:

«При обговоренні питання об'єкту устройствъ въ г. Киевѣ Историческаго пути и при ближайшемъ ознакомленіи съ обстоятельствами дѣла, земельная комиссия, рассмотрѣвъ проектъ земельныхъ работъ, составленный мостовымъ отдѣленіемъ, констатировала, что помянутыя работы должны были бы быть произведены въ грандіозномъ масштабѣ, а именно: пришлось бы для новой улицы вдоль частновладѣльческихъ усадебъ произвести выемку земли глубиною въ три и более аршина. Столь значительное пониженіе является неизбежнымъ въ виду необходимости проложить новую улицу въ одной горизонталіи съ устьями примыкающихъ Софійской, Мало-Житомирской и въ прошломъ году пониженной Михайловской улицы, затѣмъ должна быть произведена подсыпка площади проектируемыхъ новыхъ скве-

І Иикреслення мов, Ів. Щ.

Ара

[с. 391] «Неторический путь у Киіві 391

ровт, для устройства таковыхъ въ одной плоскости съ мостовой про- тивъ присутственныхъ м'бствъ. Независимо сего представляется совер- шенно необходимымъ произвести срѣзку площадей между Софійскимъ соборомъ и Михайловскимъ монастыремъ и при томъ срѣзку зна- чительно большую, чѣмъ предполагено Мостовымъ Отдѣленіемъ, такъ какъ иначе образовался бы спускъ значительной крутизны на новую улицу, примѣрно какъ на Фундуклеевской улицѣ или въ точ- ныхъ цифрахъ» по 0,6 на погонную сажень. Комиссія также должна указать на необходимость въ упорной стѣнѣ по линіи новой улицы и предполагаемаго нового сквера, а также фундаментовъ подъ ограду сквера и сооруженія самой ограды.

«Производство вышеозначенныхъ работъ повлечетъ за собою уни- чтоженіе всѣхъ городскихъ скверовъ, на устройство которыхъ затрачено было много усилій и матеріальныхъ средствъ со стороны городского управления; скверы эти въ осеннее и лѣтнее время являются местомъ отдыха и развлечения какъ для взрослого населенія, располагающаго среднимъ достаткомъ, такъ и въ особенности для дѣтей, во множествѣ посѣщающихъ эти скверы и находящихъ пріютъ съ утра до вечера; уничтоженіе этихъ скверовъ съ богато развившейся растительностью и заключающихъ рѣдкіе экземпляры насаженій явилось бы, по мнѣнію комиссій, чрезвычайно тягостнымъ для горожанъ. Комиссія не можетъ не указать, что вновь проектируемый скверъ не можетъ за- мѣнить уничтоженнаго даже въ отдаленномъ будущемъ, такъ какъ площадь новаго сквера будетъ значительно меньше, должна быть прорѣзана многочисленными аллеями, а главное новый сквер, бу- дучи со всѣхъ сторонъ окруженъ шумными и пыльными улицами, потеряетъ все значеніе, какъ мѣсто отдыха, гдѣ можно было бы отды- хаться свѣжимъ воздухомъ. Въстѣ съ тѣмъ комиссій представляется нецѣлесообразнымъ устройство узкой улицы, шириною отъ 5 до 6 саж. между скверами и присутственными мѣстами. Послѣдніе, какъ центральное учрежденіе для г. Кіева и всего юго- западнаго края, привлекаетъ значительную массу лицъ не только горожанъ, но и провинціальнаго населенія, чѣмъ, въ свою очередь, обуславливается большое движеніе около Присутственныхъ м'бствъ.

«При осуществленіи Историческаго пути, по проекту Мостового Отдѣленія, является необходимымъ переносъ памятника Богдану Хмель- ницкому въ другое мѣсто, такъ какъ историческіе эпохи Богдана Хмельницкаго і великокняжескаго періода Руси являются совершенно самостоятельными.

«Наконецъ, комиссія остановилась на вопросѣ о суммѣ затратъ на осуществленіе «Историческаго пути» по проекту Мостового Отдѣленія. Въ послѣднемъ они исчислены въ 96862 р. 50 коп., но сюда не внесены работы по планировкѣ площадей передъ Софійскимъ собо- ромъ и Михайловскимъ монастыремъ, по устройству упорной стѣны и фундаментовъ подъ ограду, а также и стоимость самой ограды. Затѣмъ потребуется значительная сумма на переносъ памятника Богдана Хмельницкаго, при чемъ въ данномъ случаѣ Думѣ надлежитъ

[с. 392] 392 Иван ШЩітківський

указать и самое мѣсто переноса; въ особенности же придется произ- вести значительныя затраты, если принять во вниманіе стоимость существующихъ скверовъ, а также расходъ по устройству новыхъ. Въ общемъ, по мнѣнію Земельной Комиссій, городу придется израсходи- вать на все помянутыя работы и устройства минимумъ 200 т. р.

«Изъ заявленій, поданныхъ домовладѣльцами Позняковымъ, Захарьевскимъ и Карвовскимъ, видно о готовности этихъ лишь внести въ городскую кассу 16 т. р. Такимъ образомъ участіе города въ расходахъ по предположенному проекту устройства «Историческаго пути» все-же выразится в суммѣ около 185 т. р.»

Вислухавши такий доклад, Думі, здавалось-би, нічого не оставалось, як відмовити в проханні Військово-Історичного "Товариства, але умови життя були такі, що не можна було перечити вищій тутешній владі. Крім того, Дума добре розуміла, що з цього мильного пухиря нічого не вийде і от вона винесла таку політичну постанову: «вт, дополненіе къ постановленію своему отъ 15--17 марта 1911 г., еди-ногласно опредѣлила: подѣ устройство «Историческаго пути» предоставить существующіе между Софійскимъ, соборомъ и Михайловскимъ монастыремъ городске скверы».

Цим я й кінчу свою доповідь про модель пам'ятника Ользі, що " була тимчасовим, але дійсним пам'ятником свавільства чужого Києву вишого адміністративного уряду і що, простоявши коло 12 років, тепер знесена, а тим виконано історичний присуд над витівкою «историческаго пути» в розумінні пентралістичних змагань колишнього царського уряду.

Додам тільки, що навіть Микола III, перебуваючи 1913 року в Києві, одмовився бути на посвяченні тієї сміховинної моделі.